

השייכות קודמת לקיום: עבודה עם נוער במשבר ובסיכון ב"אתנחתא"

ירון גנאור

אין התחלה. נולדתי - גם אני יצאתי לאוויר העולם - ומאותו רגע החלה השייכות. עשיתי כל שביכולתי כדי להשתחרר ממנה, אבל איש מעולם לא הצליח. זה קורה לכולנו - אחד אחרי השני (רומן גארי, 2015).

במאמר שלפנינו אציג את תפיסת העבודה של "אתנחתא"¹, אתאר את העמדות הפנימיות של צוות המקום ואבחן כיצד הן משתקפות בעבודתנו. אתמקד בעמדה המזהה את הצורך של הנוער בשייכות לעולם המבוגרים, ואבחן כיצד הוא בא לידי ביטוי בעבודת הצוות ובפנייתו אליו. סיפוק הצורך בשייכות מהווה בסיס למכלול העמדות הפנימיות של אנשי הצוות, שבעבודתם ממלאים את צורכיהם של בני הנוער. במאמר אסקור את העמדה המקצועית מרגע כניסתם למקום, דרך שהותם בו ועד הפרידה ממנו.

השייכות - בסיס הקיום האנושי

השייכות, הצורך הבסיסי להיות חלק ממשו, מונח ביסוד הדברים שברצוני לשתף אתכם בהם; השייכות כרעב נפשי, כצורך הבסיסי, הקמאי ביותר של נפש האדם. השייכות קיימת בנו עוד לפני הגעתנו לעולם. היא יסוד קיומנו. כולנו, כל אחד מאתנו, חלק ממשו עוד טרם הגעתו לעולם. כנראה כדי שנהיה בעולם הזה "מישהו", מישהו חשב אותנו, רצה בקיומנו, ומחשבה ורציה זו בראו את קיומנו בעולם. השייכות הזאת היא משפחתית, מגדרית, קהילתית ואף לאומית. השייכות קודמת לקיום שלנו, והצורך לחוש אותה כל הזמן הוא שמחיה את קיומנו. למעשה, היינו שייכים למשו ולמישהו טרם בואנו לעולם.

1 מאמר זה מבוסס על הרצאה שניתנה ביום עיון שנערך במכון ון ליר בירושלים השנה לציון 20 שנה ל"אתנחתא" - קורת גג זמנית לנוער בסיכון ומשבר בירושלים. המקום נותן מענה זמני ומידי לנוער מחוסרי קורת גג בירושלים ובסביבה בני 13-19, ללא הבדל דת, גזע ומין, ופתוח 24 שעות ביממה במשך כל השנה. את המקום מפעילה עמותת "אותות - דלת לחיים חדשים", בתקצוב ובפיקוח של רשות חסות הנוער באגף לשירותי תקון ונוער מנותק, שבמשרד הרווחה והשירותים החברתיים. ברצוני להודות לרועי מצר, מנהל תחום טיפול בעמותת אותות, ולהלל יוס, פסיכולוג ומדריך המעון, על עזרתם בתכנון ובכתיבה של המאמר.

תובנה זו היא שהעניקה את הכותרת למאמר זה, והיא יסוד העבודה ב"אתנחתא". אני קורא לתובנה זו "השייכות קודמת לקיום". אבקש להרחיב תובנה זו על רקע שני מקורות התייחסות. המקור הראשון הוא תפיסתו של סארטר שאין משמעות כלל לקיום האנושי. לפי תפיסה זו, לקיום האנושי אין תכלית, מטרה או משמעות; ורק לאחר שהאדם נולד יש ביכולתו לקבוע את מהות חייו ואת משמעותם. ראייה זו מסתכמת באמירתו של סארטר כי "הקיום קודם למהות":

למה מתכוונים אנו באומרנו שהקיום קודם למהות? פירוש הדבר, שהאדם ראשית כל קיים פוגש את עצמו, חורג אל העולם ומגדיר את עצמו לאחר מכן. אם האדם, לפי ההשקפה האקסיסטנציאליסטית, אינו ניתן להגדרה, הרי זה מפני שבתחילה אינו ולא כלום והוא ייהפך למשוה לאחר מכן (סארטר, 1998, עמ' 13).

התובנה שלנו, שלפיה השייכות קודמת לקיום, מציבה את השייכות של האדם לפני הקיום שלו. בכך היא מבקשת להגדיר את השייכות האנושית של כל אחד מאתנו כמשמעות הקיום שלנו ושל האנושות כולה. זאת ועוד, התובנה כי השייכות קודמת לקיום מבטאת לא רק את משמעות הקיום האנושי, אלא אף את הצורך האנושי הבסיסי ביותר.

מקור ההתייחסות השני הוא "פירמידת הצרכים" של מאסלו (Maslow, 1943)². הגדרת השייכות כקודמת לקיום, וממילא כצורך הבסיסי שלנו, מאתגרת את פירמידת הצרכים בכך שהיא מציבה את השייכות כצורך הראשון שיש למלא בחייו ובנפשו של כל אדם, אף לפני הצרכים הפיזיים הדרושים לקיומו.

תובנה זו מעלה הנחה נוספת, והיא שאיבוד תחושת השייכות - קיומית ונפשית, הוא רגע דרמטי ומסוכן, שכן בעטיה אנחנו עלולים להרגיש שאיננו קיימים כלל, כיוון שאיננו שייכים למשוה או למישהו. איבוד תחושת השייכות הוא רגע של אובדן תחושת החיים בכלל. אם הצורך הבסיסי ביותר בחיי אינו קיים, ייתכן שאני כאדם אינני קיים. ניתן אף לומר: "אם אינני שייך, ממילא אינני קיים".

הכניסה ל"אתנחתא" - סיפוק הצורך בשייכות

את בני הנוער המגיעים ל"אתנחתא" אנחנו פוגשים ברגע שבו תהום פעורה בנפשם, רגע של משבר, שבו הם תלויים על בלימה. לעתים הם חשים שאיש אינו רוצה בהם ושאינו שום מקום שהם חלק ממנו, שאין איש בעולם שברגע דרמטי זה מוכן לקחת אותם תחת חסותם. אם אף אחד לא רוצה את הנוער ברגע משברי בחווייתם, ייתכן שהם מטילים ספק בעצם קיומם, כיוון שאינם שייכים; הם אינם הנם, או הנם אינם.

2 פירמידת הצרכים היא המחשה גרפית ל"תיאוריית הצרכים" של הפסיכולוג אברהם מאסלו, העוסקת במניעים של האדם בחייו.

מיקום עמדת הצוות בעת כניסתם של בני הנוער

צריך לשאול, האם ניתן להתכונן לכניסה של הנערים? האם יש משהו שהצוות צריך לעשות או נכון שיעשה כדי שהכניסה תהיה טובה ונעימה, נכונה ומדויקת? לאור העובדה שבני הנוער מגיעים לכאן בלי שהצוות מכיר אותם בכלל, בלי שעברו ריאיון קבלה, בלי שעמדו בתנאי כניסה מסוימים למעט עצם בקשתם לבוא, בלי שיודעים מה ההיסטוריה שלהם, בלי דוחות ובלו חוות דעת - האם אפשר לדעת מי הם?

התפיסה הטיפולית של "אתנחתא" והעמדה הפנימית של "השייכות קודמת לקיום", מכתובה ומזמנת גם את ההתכווננות שלנו בעת הכניסה של בני הנוער למקום. אני קורא לעמדה זו: "חיכינו לך - טוב שבאת". עמדה זו מחייבת אותנו לקבלת פנים תמידית. קבלת פנים שיש בה ציפייה ודריכות מתמדת, התכווננות נפשית קבועה אל מי שבא ללא תנאי ובכל רגע נתון. כניסה שיש בה יותר קבלה של הנכנס ופחות שאלות של המקבל. ניתן אף לומר כי יש בה אף הזמנה, וכי הנטייה וההתכווננות אל הדבר מזמנת אותו ואת בואו. ממש כהורים המחכים לרך הנולד, ובעצם הציפייה לו, ההתכווננות אליו והשמחה בהגעתו הם כבר מגדלים אותו. העמדה הזאת עשויה להפחית את החרדה ואת המתח הן אצל בני הנוער והן אצל אנשי הצוות. קבלה זו יש בה יסוד של קבלה ללא תנאי - קבלת בני הנוער באשר הם. במהלך השנים אנחנו מרגישים כי תנועת הקבלה, שריר הנפש של הכניסה, גדל, מתרחב ונעשה טבעי לנו יותר ויותר.

לחלות, להרפות ולסמוך מעט

כמה ימים אחרי הכניסה מתחולל מחזה חשוב ומעניין: רוב בני הנוער נעשים חולים. כאבם הפיזי מקבל מקום. השייכות המתהווה בנפשם מאפשרת להם להיות חלשים ונסמכים. ההבנה הפנימית כי יש להם על מי להישען קמעא, מאפשרת להם להרפות את שריר ההישרדות. היכולת להיות חולה היא שלב חשוב בתהליך הריפוי. החולי המתאפשר מקדם את הריפוי, כמאמר המשפט: "בגוף אני מבין".

הנפש המתאוששת מאפשרת לגוף לחלות, להרפות ולסמוך מעט. החולי המתפרץ אינו מניפולציה; הוא מהווה מדד חשוב ליכולת הריפוי של בני הנוער ולתקוותם הגדולה לקבל הזדמנות חדשה בחייהם.

אשוב ואומר שההבנה כי החולי יש בו מן הבריאות מאפשרת את המחלה, שהיא קריטית בשלב זה של הסרת מעטה ההישרדות. ייתכן שמתוך הבנה זו אנו מזמנים את החולי כדי לתת לו מקום. ב"אתנחתא" הגוף כולו מוזמן לנוח (לעשות אתנחתא) לקבל מקום - על מגוון כאביו וצרכיו.

זהו רגע של איבוד תחושת השייכות, ומתוך כך של איבוד תחושת הקיום. הייתי אף אומר כי זהו רגע של מחנק, של איבוד נשימה - פיזי ונפשי גם יחד. ייתכן שזהו האוויר לנשימה שאליו התכוון מאסלו בצורך הבסיסי הראשוני שלנו בפירמידת הצרכים - הנשימה. הנשימה הנפשית של כולנו.

הכניסה של בני הנוער ל"אתנחתא", בכל שעות היום והלילה, דרך המדרגות העולות למרפסת הכניסה, ממלאת אצלם את הצורך הקמאי הזה. רצונם להיות שייכים מתהווה ונרקם ברגע הכניסה. הצעד הראשון פנימה הוא מילוי המרחב הפנימי של השייכות והחזרת הדפוק הנפשי של הקיום. המפגש עם אנשי הצוות - בשעת לילה מאוחרת או בשעת בוקר מוקדמת - מתכוון אל רצונם להיות שייכים לעולם, ומתוך כך להיות קיימים בו. הגעתם מהתווה, מהריק, מהכאוס ומהעדר השייכות אל הסדר, אל המלאות, אל השייכות - הוא שמחיה את נפשם.

האמירה והעמדה של הצוות עם כניסתם של בני הנוער - "ברוכים הבאים, הנה אתם שייכים לכאן, לאתנחתא, כרגע, וברגע משברי זה אתם חלק ממשוהו" - ממלאות עבורם את הצורך הקמאי בשייכות ומחזירות להם את תחושת הקיום.

השייכות מחייבת הרהור נוסף על רגע הכניסה של בני הנוער. הצורך להיות שייך בא לידי ביטוי בכך שהם נכנסים פנימה, להיות חלק ממשוהו. רק אז הם יכולים להיות מישהו. עם זאת, היכולת להיות מישהו היא להיות חלק ממשוהו, ויש כאן מן הפרדוקס.

אבהיר את דבריי. כדי להרגיש מישהו - להתבלט, להיות נוכח, וממילא להיות נראה ונמצא - יש להיבלע בתוך משוהו. דווקא היכולת להיבלע בתוך משהו מאפשרת להתבלט בתוך מישהו. הדיוק הזה אינו בעלמא. בני הנוער מוכנים להיכנס ל"אתנחתא", להיבלע במקום ולוותר על דברים רבים, כולל החופש שלהם, אינה בכדי; הם עורגים תמידית אל השייכות, וההיבלעות במקום מאפשרת להם להתבלט ולהיות שייכים וקיימים. התמיהה התמידית על מה שגורם לבני הנוער לשתף אתנו פעולה ללא צו אלא מרצון ומהסכמה, ומתוך כך להיכנס ולהצטרף לזרימה של הבית כולו, נפתרת בזכות התובנה כי הרצון העמוק להיות שייכים, להיות חלק ממשוהו, גורם להם לקבל על עצמם את מהות המקום - על זמניו וכלליו.

כל אחד מאתנו היה טרם יציאתו לעולם עטוף ברחם אמו. כך נוצר הצורך להיות שייך. על רקע זה אפשר להבין כי היכולת להיבלע כדי להתבלט היא קיומית לכל אדם. הצורך להיות מישהו מתמלא כשאנחנו חלק ממשוהו. הבנה זו היא מרכיב משמעותי בעמדה הפנימית של הצוות המלווה את תהליך קבלת בני הנוער מהרגע שבו הם מבקשים להגיע לכאן או מהרגע שגורמי הרווחה מפנים אותם לכאן, ועד כניסתם הפיזית למקום.

שהותם של בני הנוער במקום - ביטוי לרצון השייכות והנראות

השהייה של בני הנוער ב"אתנחתא" נעשית על בסיס רצונם החופשי. זהו ממד חשוב ומרכזי במהותו של המקום. רצון זה מבטא את הצורך שלהם בנוכחות קבועה של חברי הצוות ובמפגש עמם בזמן שהותם. הבחירה הרצונית של בני הנוער להיות ב"אתנחתא" מתבטאת בכך שבכל רגע נתון מתקיים עם הצוות מפגש, שיש שיקראו לו גבול, שמאפשר להם לפגוש את עצמם ולגעת בחייהם שלהם. אנו קוראים לכך "מפגש במקום גבול".

אבהיר את דבריי. בני הנוער חפצים בזמן שהותם שמישהו יראה אותם בעת המשבר המתמשך ויגיב אליהם, ייתן להם להרגיש קיימים. אנו מזהים כל הזמן את מעשיהם של בני הנוער כביטוי לרצונם להיראות, שמישהו יראה אותם ויפגש אתם כדי שירגישו שייכים וקיימים.

זאת ועוד. אנו מבינים כי המעשים הרבים והקשים שעושים בני הנוער לא נועדו לבחון אותנו או לבדוק את גבולות המקום; הם מהווים הזמנה למפגש, מפגש כואב ונורא. המפגש קורה תמיד באזור הגבול, שבו מתקיים מפגש בין שני אנשים. כדי שבני הנוער ירגישו שהם סופיים וקיימים, הם חייבים לפגוש אותנו מהעבר השני של הגבול שלהם, שהוא גם שלנו. גם במקרים קיצוניים, בפגיעות עצמיות ובאלימות קשה, מרגישים את הצורך העמוק והקמאי לנראות ולמפגש. אם נזקק לרגע את תפקידנו - יהיה זה להיפגש עם בני הנוער, להיות נוכחים ולהגיב אליהם.

על רקע זה, התגובה שלנו למעשים של בני הנוער לא נועדה להשיג תוצאה; עצם התגובה אליהם ועצם המפגש עמם הם המטרה. לשון אחרת: מטרת הצוות היא לקיים מפגש תמידי עם בני הנוער. אנחנו קוראים לכך: "תגובה ללא תוצאה".

אבהיר את הנקודה. לפני הגעתם של בני הנוער ל"אתנחתא" הם מסתובבים בעולם כאוטי ומבולבל, בחלל ריק ובלי מבוגר הנוכח בחייהם. הם מגיעים לכאן מתוך רצון מתמיד למפגש עם האחר הקיים מולם ולתגובה ממנו. לשם כך הם מגיעים. אין זה אומר כי התגובה והמפגש בזמן שהותם במקום אינם עשויים להביא לתוצאה ולשינוי בחייהם, אך לתפיסתנו התגובה והמפגש הם השינוי בחייהם.

במילים אחרות, מטרת התגובה היא התגובה עצמה; מטרת המפגש היא המפגש עצמו, שבו מתחולל שינוי בחייהם של בני הנוער. כיצד הדבר מתרחש? נפשו של הנער נבנית מתוך המפגש אתנו, המבוגרים; מתוך התגובה שלנו הוא נרקם וגדל. יש שהתגובה שלנו לבני הנוער היא זאת שבונה אותם. הקול הפנימי שהם נושאים עמם כשהוא לבדו קיים, הקול הזה הוא המוליך את חייהם ואת מעשיהם. ייתכן שבתוך

שלל הקולות המחלישים והקשים בנפשם של בני הנוער יהיה גם הקול שלנו, המאמין ביכולות למרות המורכבות הגדולה.

השייכות של בני הנוער באה לידי ביטוי ביכולת של מישהו מבוגר להיות נוכח בחייהם, לפגוש אותם ולהגיב אליהם. בכך מתבטא תהליך הריפוי הנפשי. נוכחותנו בעולם ההפקר שאותו הם מכירים הוא הריפוי. ככל שעוברות השנים, אני נוכח לראות עד כמה בני הנוער נותנים את דעתם על מידת עיסוקנו בהם ובמעשיהם, ברצונם לנוכחותנו הקבועה בחייהם כדי שיחישו שייכים לעולם הזה, כדי שירגישו חיים, קיימים ואולי אף נוכחים בחיי עצמם.

התובנה "תגובה ללא תוצאה" נובעת ממקור נוסף. אפשר לתאר את הכניסה של בני הנוער כהזדמנות לשינוי משמעותי בחייהם, ויש אף כאלה שזיהו הנקודה הזאת חשוב וקריטי עבורם. אך במקביל, אנו מזהים כי יש בני נוער השוהים ב"אתנחתא" ונמצאים במצב כרוני, כלומר שמורכבות חייהם לא החלה כאן ואף לא הסתיימה בסוף שהותם כאן. מורכבות זו יכולה להיות נפשית או על הרקע וההקשר המשפחתי והסביבתי.

תובנה זו, שיש בה אלמנט השלמה עם מורכבות חייהם של בני הנוער, אינה מביאה אותנו לייאוש, אך גם לא לפנטזיית ההצלה. אם בעיותיהם של בני הנוער לא החלו בכניסתם לכאן, ולא יסתיימו ביציאתם, יש צורך לחדד את מטרת השהות.

על רקע תובנה זו אנו רואים חשיבות יתרה לצורך להגיב לבני הנוער, לא כי כך ייפתרו בעיותיהם, אלא כי זהו רצונם בעצם השהות במקום. משאלתם הכמוסה היא להיות נוכחים ולא נעלמים, קיימים - ולא בחלל ריק. אם כן, התובנה "תגובה ללא תוצאה" מבירה כי יש חובה להיפגש, אך המפגש - חשוב ומשמעותי ככל שיהא - מהווה רק נדבך אחד בנפשם ובמורכבות חייהם.

אדגים את דבריי. רבים מבני הנוער השוהים ב"אתנחתא" מתמודדים עם התמכרות לאלכוהול, סמים, מיניות, הימורים ועוד. ברור כי שהותם במקום לא תפתור את בעיית התמכרות, ועם זאת אסור לנו להתעלם מבעיה זו המתבטאת במעשיהם ובהתנהגותם. יתרה מכך, ברור שהם כמהים לכך שנהיה אתם במקום הקשה שבו הם נמצאים. אנו מבינים כי מחובתנו המקצועית להגיב אל בני הנוער כיוון שזהו רצונם, אף שהדבר לא ישנה את מצבם. ייתכן שהמפגש הרגעי מחולל משהו בנפשם כשהם חשים כי מולם סובייקט אֶכפתי שאינו מוכן להשאירם לבד ונזעק לקריאתם הלא-מילולית למפגש זה.

כאמור, הליבה של עבודת הצוות מתרחשת בשגרת היומיום הזמנית. כששואלים אותי אז מה בעצם הנערים עושים פה, אני עונה על דרך השלילה: "אתנחתא" אינה מרכז גמילה ואינה מוכן אבחון, לא מוכן לשינוי ולהתפתחות הילד ואף לא מרכז

השמה להמשך חייו. אין זה אומר כלל כי כל הנושאים הללו אינם קיימים במקום ואין אנו עסוקים בהם רבות, אך לא הם ליבת העבודה.

אי-הידיעה כמנגנון בעבודת הצוות

כדי לזקק את התנועה הנפשית שלנו, אנשי הצוות, אסתמך על תפיסה פילוסופית יוונית שלפיה "תכלית הידיעה היא שלא נדע"³.

ייתכן שעיקר החשיבות של המפגש הנפשי עם בני הנוער תחת קורת הגג שלנו הוא יכולתנו כמבוגרים קודם כול לקבל את הקיים, את מה שהם מביאים עמם, בלי לחשוב או לנסות לפתור את הבעיות. לתת לנפשם קורת גג - קורת נפש. להניח לתחושת הכאוס שלהם לגעת בנו, להיות במצב שבו גם אנו מרגישים קצת את הבלבול ואת הקושי של חייהם.

יכולת זו מחייבת אותנו להרפות מהצורך שלנו כמבוגרים לאבחן, לפתור, לתת כותרות, להכליל, למתג, ולהשתדל בעיקר לעשות סדר, לעזור להם להתארגן. בני הנוער זקוקים להתארגנות כי חייהם היו בקופסה מבולגנת. מרחב מאפשר ומגדל זה יכול להתקיים רק כשהמבוגר, איש הצוות, משחרר את מאווייו ורצונותיו, לא כי הם לא חשובים, אלא כדי לפנות מקום למאווייהם של בני הנוער. היכולת של המבוגר לדעת שאינו יודע מאפשרת מרחב מגדל.

אחדד את דבריי. ברבים ממפגשינו עם בני הנוער אנחנו מחזיקים עליהם דעה או מחשבה מסוימת, שהתגבשה אצלנו בזמן היכרותנו אִתם ואולי אף קודם. יש שהדעה הזאת אינה חשובה כיוון שהיא ידועה. מה שכבר קיים אינו צריך מקום כיוון שהוא קיים, ומה שיכול להיות קיים תלוי במקום שיינתן לו. יש צורך לשחרר משהו כדי לתת למשהו אחר להגיע, להיות ולהתהוות. מה שאני יודע כבר קיים ולכן פחות משמעותי. יש לנסות להקשיב קשב עדין למה שיכול לבוא ולהיות מובן ונוכח בחייהם של בני הנוער, אם רק ניתן לו מקום והקשבה, מתוך הבנה כי הדבר קיים במרחב אחר שמחכה להזמנתו. אפשר לומר כי זהו ההבדל בין מרחב מִצָּפָה ודורש ובין מרחב מגדל ומאפשר.

במהלך ישיבות הצוות אנו עוסקים רבות בבני הנוער ובמצבם העכשווי. הגילוי המרכזי שאנו חשים לרוב הוא כי היכולת לתת מקום למה שלא ידוע לנו עליהם וקיים בחלל חייהם, מחוללת שינוי עמוק ביחסינו אליהם, ובעיקר ביחסם אל עצמם ואל חייהם. דווקא היכולת לקבל מרחב זה ולדעת שלא לדעת, הוא מרחב מִרְפָּה המאפשר למשהו אחר לקרות. היכולת להיות אִתם ברגע הקיים תוך כדי

3 היגד המיוחס לאריסטו ומצוטט אצל הרמב"ם ובכתביו של ר' נחמן מברסלב.

שחרור עברם ובלי התכוונות על עתידם, מהדהדת את האמירה הידועה של בין "no memory - no desire" (Bion, 1967).

השהייה בהווה - להיות עם בני הנוער ברגע נתון

המרחב "ללא זיכרון וללא תשוקה" מעצים את הרגע הנוכח תמידית ומחייב אותנו, אנשי הצוות, להשהות את מרחבי הנפש שלנו, את הזיכרונות ואת התשוקות, כדי לתת לבני הנוער את קורת הנפש שהם זקוקים לה. אודה ולא אבוש, כי מרחב זה אינו פשוט כלל. היכולת להיות עם בני הנוער ברגע נתון, כאשר עברם ועתידם מחוללים וניצבים מסביב, מורכבת וקשה להרפיה. אך יותר ויותר מצאנו ב"אתנחתא", כי האמונה שברגע הזה, העכשווי, קורה משהו משמעותי, עמוק, שאינו מחויב באורכו - נכונה היא. העמדה כי מה שאני עושה עכשיו, שאינו מכוון לעתיד אלא שוהה ברגע הקיים משמעותי - ייתכן שדווקא הוא זה שיבנה את העתיד.

התנועה הנפשית המספקת קורת הגג של בני הנוער תלויה בממד חשוב נוסף שלנו כמבוגרים. יש להבחין בין הפנטזיה שלנו כמבוגרים לבין כוחותיהם ויכולותיהם של בני הנוער עצמם ברגעי הכניסה, השהות והפרידה. דווקא ההתרגשות והרצון לעזור, לקדם, לעסוק בעתיד, במחקר ובהשמה, דורשים איפוק והפרדה בין מה שאנחנו רוצים מחייהם ובין יכולותיהם ברגע זה.

ב"אתנחתא" עוסקים רבות בשאלת עברו של הנער ועתידו לאחר סיום השהות בה. היותה תחנת מעבר בין הרחוב לבית ובין הבית לפנימייה מחייבת את הצוות לדון בשאלת עברם של בני הנוער ועתידם. אך דווקא בשל כך עלול עיסוק זה לפספס את ההתרחשות הקריטית בזמן שהותם. אנו רואים חשיבות בהשהיית השאלות של הצוות על עתידם של בני הנוער כדי לתת מקום לתחושות, למחשבות ולקיום השייך לזה הרגע. לתובנה זו, הנותנת מקום למה שמגיע כרגע, אנו קוראים "כאן ועכשיו".

יתרה מזו, התפיסה כי יש לתת מקום למתרחש כרגע אינה נובעת רק מזמניות המקום והיותו מקום מעבר, אלא מתוך ההבנה כי הרגע הקיים והעיסוק בו מהווים את ההכנה הטובה ביותר לעתיד. דברים אלו מהדהים את דבריו של דיז'וי:

הננו חיים תמיד בעיצומו של אותו זמן בו אנו חיים ולא בשום זמן אחר, ורק על ידי מיצוי משמעותו המלאה של כל ניסיון נוכחי ובכל זמן נוכחי, הננו מתכוננים לעשות כן גם בעתיד. זוהי ההכנה היחידה בעלת הערך שתחזיק מעמד בהמשך הזמן (דיז'וי, 1959, עמ' 46).

אין זה אומר כי מרחב החשיבה על העתיד אינו קיים; כדי לחיות את חייו ואת חייהם של בני הנוער בהווה אנו מחויבים לחשוב על עתידם ולדמיין אותו בעיני רוחנו. אך בזמן שהותם ב"אתנחתא" יש צורך בהפרדה בין מה שאנו רוצים עבורם ובין יכולותיהם בפועל.

השהות ב"אתנחתא" כגשר לשייכות והמשפחה כעוגן השייכות

השייכות כמרחב חייהם של בני הנוער במקום מתקשרת למשפחתם. בתחילת המאמר הדגשתי כי ברגע כניסתם לכאן, הם חשים כי אין איש בעולם הרוצה בהם ומוכן להיות אִתם. ברם, חשוב לי להדגיש כי בשום רגע נתון אין המקום והצוות מהווים תחליף למשפחתם. יתרה מכך, חשוב לנו, מיד ברגע כניסתם, ליצור קשר עם משפחתם ולבשר על הגעתם, כדי ליצור קשר על אף המשבר הגדול ולאותת להם ולהוריהם כי שייכותם האמתית היא למשפחתם באשר היא, ושאלו ב"אתנחתא" גשר זמני לשייכות, גשר שאינו תחליף כלל וכלל.

בכל זמן שהותם של בני הנוער אנו מזמינים את הוריהם למקום כדי לחבר את פתיל השייכות למרות הקשיים הרבים בין הצדדים השונים. לכך אנו מצרפים את גורמי הרווחה והקהילה שמקיימים עם בני הנוער ועם משפחותיהם דיאלוג מתמיד.

השיתוף וההתלבטות התמידית עם גורמי הקהילה והטיפול הם עיקרון מרכזי בעבודתנו המשותפת וביכולת להחזיק קולות שונים בחייהם של בני הנוער בזמן שהותם ב"אתנחתא". שהותם כאן נותנת לנו הצצה כוללת על חייהם ועל אותנטיות קיומם, פעמים רבות ללא מחיצות וללא מצגות שווא. עם זאת, פעמים אנו מרגישים כי היכרותנו עמם היא רק דרך חור המנעול, ושההיכרות שיש לגורמי הקהילה עמם משלימה את זו שלנו. בכך מתקיימת מערכת יחסים משולשת: משפחה - קהילה - "אתנחתא", שהם במרכזה.

עבודתנו המשולבת הן עם המשפחה והן עם גורמי הקהילה מחדדת את תחושת השייכות של בני הנוער לעולם שבחוץ, לחיים קודמים מצד אחד ולחיים העתידיים מצד אחר, שייכות שחשובה להם לאורך כל שהותם במקום.

סיום השהות - זיהוי נבט השייכות

כיצד נפרדים ומתי יודעים כי הגיע הזמן של בני הנוער לסיים את שהותם? לכאורה התשובה לכך פשוטה: הזמן הקצוב הוא המדד הטוב לכך - השמה שהגיעה לקצה או רצונם לסיים וללכת. למדנו שיש רגע מסוים שאינו ניתן לזיהוי מדויק, אך ניתן לחוש בו כי משהו השתנה בחייהם של בני הנוער. פעמים אנו קוראים לכך הוסטליזציה. ההיבט החיצוני שלו הוא התנהגות שמתחילה להיות מותאמת למקום במעשים ובהתקשרות. מאחורי ראייה זו עומדת ההבנה כי משהו בנפשם של בני הנוער החל לחיות שוב. על פי הבנתנו, זהו פתיל השייכות וההתקשרות שחזר לפעום, וצריך להעבירו במהירות לאחרים - לפנימייה, להוסטל ואף לבית.

בשנה האחרונה אני מרבה לדבר על "אתנחתא" במטפורה של משתלה. עבודתנו היא להשקות את הזרע הנובט באדמה ופעמים נרקב, כדי לגדל את הנבט העתידי. השקיית הזרע אינה מראה דבר; אנו משקים ורואים רק אדמה רטובה. ההנחה כי מתחת לפני השטח קורה משהו בעקבות ההשקיה שלנו מחייבת אמונה ותקווה להמשך ההשקיה, אף שעדיין לא נראה שום שינוי. פעמים אני חושב כי מה שמגדל את הזרע באדמה אינו ההשקיה עצמה, אלא האמונה שגורמת לפעולת ההשקיה. רגע הנביטה הוא רגע של שמחה ושל תקווה גדולה, אך זה גם הרגע שבו יש להעביר את הנבט הלאה - אתגר לא קל לנו ב"אתנחתא" נוכח החיבור שלנו אל בני הנוער.

כאמור, איננו יכולים לזהות מהו רגע הנביטה של בני הנוער, רגע ההתקשרות והפעימה הנפשית, אך אנו מרגישים זאת פעמים רבות. על בסיס הרגשה זו אנו מאמינים כי עליהם להמשיך בדרכם, כי התקשרות זו צריכה להיעשות אצל אחרים במקומות לאורך זמן ובמרחבים נוספים, למרות החיבור שלנו ואהבתנו אליהם.

סיכום

במאמר זה הצגתי את העמדה הטיפולית של צוות "אתנחתא" במהלך הכניסה של בני הנוער למקום, שהותם בו והפרידה ממנו, הנובעת מהתובנה כי השייכות והצורך במימושה עומדים בבסיס תהליך הריפוי. הבנת עמדה זו והמרחב הנפשי שאנו, אנשי הצוות, מוכנים לגדול לתוכו, הם המחוללים ומאפשרים את קורת הגג ואת קורת הרוח של בני הנוער. זאת החובה שלנו, התלויה בתעוזה שלנו, לתרום למימוש שייכות זו בחייהם המורכבים.

מקורות

דיואי, ג' (1959). נסיון וחינוך. בתוך: ע"א סימון (עורך), *ניסיון וחינוך: המקורות למדע החינוך* (עמ' 125-127). תרגום: ר' קליינברגר. ירושלים: בית הספר לחינוך של האוניברסיטה העברית בירושלים ומשרד החינוך והתרבות.

סארטר, ז"פ (1990). *האקזיסטנציאליזם הוא הומניזם*. ירושלים: כרמל.

Bion, W. R. (1967). Notes on memory and desire. *Psychoanalytic Forum*, 2, 271-280.

Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.